DE STATISTIEK DER DIENSTBODEN-HOUDENDE GEZINNEN.

Hoe levendiger men den wensch koestert gebruik te maken van de statistiek als middel om een oordeel te vestigen aangaande den economischen toestand van ons volk, zoo veel te sterker voelt men de moeilijkheid om voldoende gegevens te verzamelen waarop veilige conclusiën kunnen gebouwd worden. Die gegevens — het is meer-malen gezegd — zijn schaarsch, en pogingen om ze te vermeerderen en te verbeteren al te vaak onvruchtbaar. Zal wellicht de te wachten beroepsstatistiek tot het leggen van den grondslag waarvan de jongste volksstelling de gelegenheid schonk, een gelukkiger tijdperk openen, tot nu toe moeten wij ons met gebrekkige gegevens te vreden stellen. Maar met het weinige dat wij hebben, dient dan ook gewoekerd te worden. Wat te vinden is moet opgezocht, verzameld, in onderling verband gebracht worden. Natuurlijk mogen geene conclusiën worden getrokken voordat de gegevens zorgvuldig zijn geschild en beoordeeld: immers het verkrijgen van resultaten is niet de hoofdzaak, maar het verkrijgen van juiste en zekere resultaten.

Een goede statistiek van de dienstboden en van de dienstboden-houdende gezinnen kan een niet te versmaden licht verspreiden over den welvaartstoestand van ons volk op een gegeven tijdstip en vooral over den voor- of achteruitgang daarvan gedurende eene reeks van jaren. Men zal, om dat licht te verkrijgen, nagaan niet

alleen het aantal dienstboden in verhouding tot de bevolking, maar ook het aantal gezinnen die zich de weelde veroorloven van dienstboden te houden, en bovendien vragen hoeveel gezinnen één, twee, drie of meer dienstboden houden, men zal de onderzoekingen over een zoo groot mogelijk aantal jaren uitstrekken, de verzamelde cijfers onderling vergelijken en bij het opmaken van de verkregen resultaten weêr op de bevolkingcijfers acht slaan. En wanneer men dan de resultaten kan toetsen aan langs anderen weg verkregen gegevens, kunnen zij stellig strekken om het oordeel over de volkswelvaart en haren voor- of achteruitgang juister en zekerder te maken.

Bij ons worden van rijkswege eenige voor eene dienstboden-statistiek bruikbare bouwstoffen verstrekt. In de mededeeling van de opbrengst der belastingen onder den titel: « Bescheiden betreffende de geldmiddelen » werden vroeger van tijd tot tijd, en worden sedert den dienst 1879 jaarlijks, door het Departement van Financiën opgiven gepubliceerd o. a. aangaande de personeele belasting, en wel afzonderlijk van den « vijfden grondslag » het aantal dienst- en werkboden.

Terwijl de wet op de personeele belasting verschillende heffingen voorschrijft van tot het gezin behoorende dienstboden, tuinlieden, werkboden, andere dienstbare personen, huishouders, laat zij het bedrag der heffing wegens de eerstgenoemden, de eigenlijk gezegde dienstboden (die der eerste klasse) progressief klimmen, naarmate een gezin één, twee, drie of meer van die dienstboden houdt. Wie één houdt betaalt f 5, wie twee houdt f 15, wie 3 houdt f 27, wie vier houdt f 42, wie vijf houdt f 60, wie zes houdt f 81, wie zeven houdt f 105, wie acht houdt f 132, wie negen houdt f 162, wie tien houdt f 195, wie elf houdt f 231, wie twaalf houdt f 270, wie meer dan twaalf houdt betaalt voor ieder f 40, voor ieder mannelijken dienstbode nog f 10, voor iederen jager nog f 15 meer. Het ligt in den aard der zaak dat de mede-

deelingen van het Departement zich aansluiten aan de wetsbepalingen en dus de totalen geven van de vijf verschillende klassen. Bovendien geven zij die van de gezinnen naar het aantal dienstboden der eerste klasse door ieder daarvan gehouden. Deze gezinnen kunnen zeer gemakkelijk geteld worden omdat zij vallen onder de verschillende rubrieken van het opklimmend tarief en dus door de administratie der belastingen daarnaar worden ingedeeld.

Uit deze gegevens kan men beproeven eene statistiek der dienstboden-houdende gezinnen samen te stellen. Daarbij dient men natuurlijk in het oog te houden, dat zoogenaamde werkboden, en niet tot de eerste klasse behoorende dienstboden o. a. alle dienstmeisjes van 15 tot 18 jaren, zijn uitgesloten. Men zal dus niet verkrijgen eene volkomen juiste beschrijving van de werkelijkheid. Immers alle gezinnen met een of meer dienstmeisjes beneden de 18 jaren blijven buiten de telling; hebben zij geene andere dienstboden dan worden zij in 't geheel niet medegerekend, hebben zij nog ééne oudere dan worden zij, schoon werkelijk meer boden houdende, geacht te behooren tot de gezinnen met één dienstbode, en zoo voort. Ofschoon dus de cijfers niet een volkomen getrouw beeld van de werkelijkheid geven, zijn zij toch geenszins zonder waarde, vooral wanneer zij over eene reeks van jaren kunnen nagegaan worden. Men kan dan de gegevens — voorzoover verstrekt — over die verschillende jaren naast elkander stellen en tot een resultaat al is het een onvolledig resultaat komen. Er is dan ook meermalen gebruik van gemaakt, maar herhaaldelijk hebben zij — hoewel op zich zelve betrouwbaar — tot misverstand aanleiding gegeven, zoodat de vraag rijst: wat het verledene betreft, in hoeverre dat misverstand kan worden weggenomen, en wat de toekomst betreft, of de mededeelingen niet in eenen zoodanig verbeterden vorm zouden kunnen verstrekt worden, dat misverstand worde voorkomen.

De cijfers over de dienstjaren 1846/7 tot 1868/9 geven tot misverstand geene aanleiding. Men kan er veilig gebruik van maken, mits zich herinnerende dat zij alleen de dienstboden eerste klasse gelden, dus niet de werkboden, de dienstmeisjes beneden 18 jaren, de huisbewaarders, tuinlieden, stalknechten.

Deze cijfers geven vrij belangrijke, maar geleidelijke veranderingen aan. Ze alle hier mede te deelen schijnt onnoodig, zoodat ik alleen die van het eerste en die van het laatste dezer 23 jaren laat volgen:

AANTAL PERSONEN OF GEZINNEN, HOUDENDE HET NAVOLGEND
AANTAL DIENSTBODEN.

Dienst- jaren	Een ad f 5	Twee ad f 15	Drie ad f 27	Vier ad f 42	Vijf ad f 60	Zes ad f 81	Zeven ad f 105	Acht ad f 132	Negen ad f 162	Tien ad f 195	Elf ad f 231	Twaalf ad f 270	Boden boven 12 ad f 40	Totaal boden.	Totaal gezinnen met dienstboden.
1846/7	30.851	6.314	1.851	666	319	126	70	30	16	6	4	1	"	55.037	40.254
1868/9	44.717	8.900	2.471	718	347	173	77	27	14	4	2	6	149	76.739	57.456

Het cijfer der bevolking steeg in dien tijd van 3.061.069 tot 3.628.229, dus met 18.5 percent. Het aantal dienstboden eerste klasse nam veel krachtiger toe, en wel met 39.4 percent. Dat der dienstboden-houdende gezinnen met 42.7 percent, dus nog iets sneller, en daaronder dat van de één-dienstbode-houdende gezinnen het snelst, te weten met 45 pCt. Duidelijk valt waar te nemen, dat het, ook in verhouding tot de bevolking, sterk vermeerderend totaal-cijfer der dienstboden voor verreweg het grootste deel komt voor rekening van de gezinnen die ieder slechts een zeer klein getal dienstboden houden, en dat deze gang van zaken — behoudens geringe afwijkingen — zich te sterker openbaart naarmate dat getal kleiner is.

In de bedragen der kohieren van de personeele belasting, voor zooverre den 5en grondslag (de dienstboden) betreft, spiegelt zich zooals te verwachten was dit resultaat af. Wel worden die bedragen niet voor elke klasse van dienstboden afzonderlijk in de bescheiden betreffende de geldmiddelen medegedeeld, maar men kan ze door eene eenvoudige berekening vinden. Het getal

boden van alle klassen, waarvoor per hoofd eene vaste som aan belasting wordt betaald, is vermeld, men zal dus door die vaste sommen te zoeken en bijeen te voegen het bedrag verkrijgen van hetgeen wordt betaald voor de dienstboden welke niet onder het progressive tarief vallen. Trekt men dit bedrag of van het totaal der kohieren wegens den 5n grondslag, dan houdt men over hetgeen is geheven van dienstboden 1e klasse waarop het progressive tarief wel van toepassing is. Voor het dienstjaar 1868/9 verkrijgt men dan f 497.716.31 verdeeld voor 76.739 en voor het dienstjaar 1846/7 verkrijgt men f 362.967.75 verdeeld over 55.037 dienstboden 1e klasse. Per onder het progressief tarief vallenden dienstbode 1e klasse werd dus betaald in 1846/7 f 6.61, in 1868/9 iets minder nl. f 6.49. De progressie van het tarief heeft derhalve allengs zwakker gewerkt doordat de vermeerdering zich bij de weinig-bodenhoudende gezinnen krachtiger deed gevoelen dan bij de vele-boden-houdende gezinnen. Deze berekening levert als het ware de proef op de som, bevestigt dus het zoo even gevonden resultaat. En ofschoon dit resultaat, 't welk uit betrouwbare gegevens voortvloeide, geene bevestiging behoefde, heb ik hier toch deze tweede berekening medegedeeld omdat eene gelijke berekening ons later van dienst zāl zijn om eene gelijksoortig resultaat te bevestigen dat verkregen wordt uit minder betrouwbare, immers slechts approximative, gegevens over de latere jaren.

Waren toch voor het dienstjaar 1869/70 en de daarop volgende gelijke gegevens voorhanden als voor de daaraan voorafgegane dienstjaren, dan zou het onderzoek gemakkelijk kunnen worden voortgezet. Maar dat is het geval niet. De wet van 9 April 1869 (Staatsblad No. 59) heeft in de belasting op de dienstboden eerste klasse deze verandering gebracht, dat van de vrouwelijke dienstboden van 18—21 jaar eene vaste som van f 5 per hoofd zou worden geheven zonder toepassing van het

opklimmend tarief. De staten in de bescheiden betreffende de geldmiddelen gepubliceerd door het Departement van financiën ondergingen na de invoering van deze wijziging in de belastingwet eenige verandering. Zij gaven als vroeger de getallen der gezinnen naarmate die wegens het houden van meer dan één dienstbode 1e klasse onder het opklimmend tarief vielen, en leverden bovendien eene nieuwe kolom: aantal dienstboden van 18—21 jaren ad f 5. Hoe deze rubriek van boden verspreid is over de gezinnen, wordt nu niet meer vermeld, zoodat men onmogelijk met zekerheid kan opgeven hoe groot het aantal gezinnen is 't welk dienstboden 1e klasse houdt, noch ook hoe groot het aantal gezinnen is welke één, twee, drie of meer van die dienstboden houden. Voor zoover de staten opgaven blijven verstrekken nopens de getallen der gezinnen beperken zij zich tot de gezinnen met boden boven 21 jaar en zijn zij dus niet meer zoo volledig als vóór 1869/70, zoodat zij nog alleen maar eene relatieve waarde behouden als onderling vergelijkbaar. Maar wie de getallen overnam in de meening dat zij, even als vóór 1869/70 met de werkelijkheid overeenstemden, zou zich niet weinig vergissen. Terecht lieten dan ook de bescheiden betreffende de geldmiddelen over 1868—73 en vervolgens de vroeger opgenomen kolom: «aantal personen of gezinnen welke dienstboden houden» vervallen. Dat aantal werd vroeger gevonden door optelling der voorafgaande kolommen, maar die optelling kon nu niet meer gegeven worden, omdat in de eerste kolom alleen werd opgenomen het getal dienstboden van 18—21 jaren die buiten het opklimmend tarief bleven, zonder dat op het getal gezinnen waarover zij verspreid waren acht werd geslagen.

Eene voortzetting op den ouden voet van het onderzoek der cijfers na die van den dienst 1868/9 zou dus tot verkeerde resultaten leiden. De groote veranderingen in de cijfers van 1869/70 moeten al dadelijk de aandacht

van den onderzoeker treffen. Het getal boden 1e klasse toch klom van 76.739 in 1868/9 in het volgende jaar tot 79.624, terwijl het aantal boden-houdende gezinnen daalde van 57.456 tot 49.657. Tegenover eene vermeerdering der boden met 2.885 zoude dus staan eene vermindering der boden-houdende gezinnen van alle rubrieken met 7.799, welke tegenstelling moet in het oog springen en naar opheldering doen vragen. Die opheldering nu ligt voor de hand wanneer men let op de verandering in de gegevens ten gevolge van de wetsverandering. Door daarop niet te letten zijn vergissingen veroorzaakt, waartoe de wijze waarop de cijfers zijn verzameld en weergegeven heeft bijgedragen.

De jaarcijfers over 1881, 1882 en 1883, uitgegeven door de Vereeniging voor de Statistiek, namen de Staten van de bescheiden betreffende de geldmiddelen in eenigszins verkorten vorm over, maakten geene vergelijking met de jaren vóór 1869—70 en gaven evenmin als die bescheiden eenige aanwijzing nopens de verdeeling der dienstboden van 18—21 jaren over de gezinnen.

De jaarcijfers over 1884 en die over de daarop gevolgde jaren, uitgegeven door het Statistisch Instituut geven echter de cijfers op eene wijze, die misverstand kan veroorzaken. Het opschrift van den op pag. 43 gedrukten staat luidt: »aantal personen of gezinnen, welke dienstboden houden, gerangschikt naar het aantal dezer laatsten.» Dan volgen de waarschuwingen: »onder de gezinnen zijn niet begrepen: die der belastingplichtingen met 4 of meer inwonende kinderen en slechts ééne vrouwelijke dienstbode» ¹⁾, en »onder de dienstboden zijn niet begrepen »vóór 1869 de vrouwelijke beneden 18, na 1869 de »vrouwelijke beneden 21 jaar,» Eindelijk komt de staat

¹⁾ Bij deze waarschuwing moest zijn opgemerkt, dat zij alleen geldt voor de dienstjaren 1869—70 en volgende. De vrijstelling van deze gezinnen toch is verleend bij de wet van 9 April 1869 (Staatsblad n° 59).

van de gezinnen zooals die door de bescheiden betreffende de geldmiddelen is gegeven ¹⁾ maar nu met opname van de daar terecht weggelaten totalen der gezinnen en met de schijnbaar dezelfde beteekenis hebbende cijfers over 1866—67 en eenige andere jaren vóór 1869—70. De lezer geraakt nu gemakkelijk in dwaling. Hij ziet na 1866—67 bijna alle getallen vrij sterk verminderen, en wordt door de waarschuwing dat de gezinnen met vier kinderen en slechts ééne vrouwelijke dienstbode niet onder de gezinnen zijn begrepen al licht gebracht tot het vermoeden dat behoudens deze geringe uitzondering alle gezinnen zijn opgenomen. Toch is dit op verre na het geval niet, want onder de telling zijn alleen die gezinnen begrepen waar dienstboden 1e klasse boven de 21 jaar worden gehouden. Alle gezinnen welke of alleen jongere dienstboden, of jongere dienstboden te gelijk met een of meer boven 21 jaar houden, zijn buiten rekening gelaten. Waren deze medegeteld, dan zouden de cijfers er geheel anders uitzien.

Dit dient vooral in aanmerking te worden genomen, wanneer men de statistiek der dienstboden-houdende gezinnen wil gebruiken als een middel om een oordeel over de volkswelvaart te vestigen. Toen Mr. N. G. Pierson in eene keurige lezing »slechte tijden» ²⁾ tegen het gevaar om het getal rijke lieden te overschatten waarschuwende

¹⁾ In dezen staat zijn eenige fouten van ondergeschikt belang ingeslopen, die ik hier vermeld omdat zij in opeenvolgende jaargangen der jaarcijfers telkens zijn overgenomen.

Onder 1877—8 is het getal gezinnen met 2 boden niet 7350, maar 7550, het totaal der gezinnen niet 50.959, maar 51.159.

In de kolom «12 of meer» is geen rekening gehouden met die boven 12, waarvan in 1883—4 twee, in 1884—5 twee, in 1885—6 een, in 1886—7 zes in 1887—8 één voorkwam, zoodat de totalen eveneens een kleine verandering moeten ondergaan.

In de jaarcijfers over 1888 is eene drukfout uit de «bescheiden» overgenomen. Het voor 1887—8 gegeven getal 176 gezinnen met 7 boden moet zijn 72 en het totaal dienovereenkomstig gewijzigd worden.

²⁾ Zie het verslag opgenomen in het Handelsblad van 18 November 1884.

zich beriep op het feit, dat er in geheel ons land in 1881—2 slechts 639 gezinnen waren met vier, 1952 gezinnen met drie, 7600 met twee, 39000 met een dienstbode, en in 't geheel niet meer dan 50.000 gezinnen met een of meer dienstboden, volgde hij de cijfers, die de werkelijkheid niet juist, ook niet bij benadering, teruggeven.

Die cijfers gaven ook aan den heer C. A. Verrijn Stuart in zijn belangrijk opstel getiteld: »ons maatschappelijk vermogen voor 30 jaren en thans» ¹⁾ stof tot denken. Nadat hij op grond van vele verschillende gegevens tot het besluit was gekomen, dat dit vermogen zeer belangrijk was toegenomen, en had bevonden dat ook de statistiek der huurwaarden welke gestegen waren deze conclusie bevestigde, scheen hem de statistiek der dienstboden daarmede niet volkomen overeen te stemmen. »Immers sedert 1859», zoo lezen wij p. 295, »vind ik eene aanhoudende daling »in het percentage der gezinnen, die zich de weelde kunnen »veroorloven dienstboden te houden, welke daling zich »juist het sterkst doet gevoelen bij de gezinnen, die »slechts ééne dienstbode houden (van 5.72 pCt. op 4.48 »pCt.). Intusschen», zoo gaat hij voort. »blijft mij deze »algemeene daling, in verband beschouwd met de cijfers »door mij op pag. 287 medegedeeld, min of meer onver- »klaarbaar voorkomen.»

De tabel, waarop zijne berekening steunt, heeft de getallen zooals die in de jaarcijfers zijn gegeven. Maar er waren in 1869 niet, zooals daar staat 49.657 gezinnen met dienstboden, en in 1879 niet 50.140, doch in beide jaren veel meer, zoodat het percentage voor beide jaren eene veel gunstiger aanwijzing van den welvaartstoestand geeft.

Het komt er nu op aan die cijfers, welke niet de rechte zijn, door betere te vervangen. Maar iets anders is het

¹⁾ Bijdragen van het Statistisch Instituut N° 2 1888 p. 292. p. 295.

aan te toonen dat zekere cijfers niet de rechte zijn, iets anders ze door de rechte te vervangen. Dat het getal dienstbodenhoudende gezinnen in 1869 en in 1879 grooter was staat vast, maar het is de vraag hoeveel grooter het was en hoeveel gunstiger dus het percentage. Op deze vraag nu kan, bij gebreke van volledige gegevens, het antwoord alleen bij benadering worden gevonden. Laat ons zien hoe het is te vinden.

Het getal der dienstboden eerste klasse is voor ieder jaar van 1846—47 af bekend. Het nam tot 1869—70 geleidelijk toe, na de wet van 9 April 1869 eerst zeer snel, vervolgens even als vóór hare invoering, tamelijk regelmatig. In 1846—47 was het 55.037, in 1868—69 was het 76.739, in het daarop gevolgde jaar 79.624 en in 1887—88 klom het tot 93.411. De toename van het getal bodenhoudende gezinnen tot 1868—69 is eveneens bekend, zoo ook de verdeeling naar het aantal boden door ieder gezin gehouden. Nu zal men niet ver van de werkelijkheid afwijken wanneer men aanneemt, dat de vermeerdering van het aantal bodenhoudende gezinnen na 1868—69 ongeveer in gelijke rede met het totaal aantal boden toenam als vóór dien tijd. Eveneens wanneer men aanneemt, dat de verdeeling der gezinnen naarmate deze één, twee, drie enz. boden hielden zich op ongeveer gelijken voet bleef wijzigen als vóór dat jaar. Dezen grondslag van berekening volgende, vinden wij dat in 1869—70 boden 1e klasse gehouden werden in 59.616 gezinnen, in 1879 - 80 in 63.186, in plaats van respectievelijk 49.657 en 50.140 ¹.

¹) De cijfers, die ik als approximatief juist geef, zijn deze:

		dienstjaar 1869—70.		dienstjaar 1879—80.	
gezinnen met	1 boden 1e klasse	46.398	49.120		
"	" 2 " " "	9.234	9.863		
"	" 3 " " "	2.564	2.711		
"	" 4 " " "	745	748		
"	" 5 " " "	360	377		
"	" 6 " " "	179	199		

inderdaad van de werkelijkheid slechts weinig kunnen afwijken. Ik vergelijk dus weêr de bedragen der kohieren van de personeele belasting naar den vijfden grondslag, voorzooverre de dienstboden betreft, waarop de klimmende schaal van toepassing is, en vind dat de toename van de gezinnen die een klein aantal boden houden sterker is geweest, dan van die welke een grooter getal hebben. Terwijl toch per onder de klimmende schaal vallenden bode in 1849—50 gemiddeld werd betaald f 6.56, was dit gemiddelde in 1879—80 gedaald tot 6.37. Het getal van die boden is van 1849—50 tot 1879—80 toegenomen met 18 pCt. het daarvan onder het opklimmend tarief betaalde bedrag slechts met 16 pCt.

Deze vergelijking levert als het ware de proef op de som en toont aan, dat de gevonden approximative cijfers slechts weinig van de werkelijkheid kunnen afwijken. De daling sedert 1859 in het percentage der gezinnen die zich de weelde kunnen veroorloven dienstboden te houden, welke de aandacht van den Heer Verrijn Stuart had getrokken, en hem terecht min of meer onverklaarbaar voorkwam, bestond alleen in schijn, de cijfers op grond waarvan zij was aangenomen, waren niet de rechte en kunnen door betere, zij het dan ook approximative, worden vervangen; en de loop van zaken stemt overeen met hetgeen andere vaststaande gegevens deden verwachten.

Ook voor de cijfers, door Mr. N. G. Pierson voor het jaar 1881—2 genoemd, kunnen andere in de plaats worden gesteld, die, zoo zij de werkelijkheid al niet volkomen getrouw weêrgeven, haar toch stellig veel nader bij komen. In dat jaar waren er zeker niet minder dan 50439 gezinnen die één, dan 10198 die twee, dan 2731 die drie, dan 807 die vier dienstboden eerste klasse hielden en in het geheel minstens 64.918, die dienstboden eerste klasse hielden.

Levert de berekening voor het jaar 1881—2 en die voor

de periode 1849—50 tot 1879—80 resultaten op, welke nog al belangrijk afwijken van die waartoe de minder goed ingerichte statistieken schenen te leiden, het verschil wordt natuurlijk nog grooter wanneer men de vergelijking uitstrekt over de geheel periode, waarover de cijfers kunnen geleverd worden, dat is van 1846—7 tot 1887—8. ¹⁾)

Wij vinden dan dat terwijl in die periode de bevolking met 45 pCt., het aantal dienstboden 1e klasse met 70 pCt. is vermeerderd, dat der van die boden houdende gezinnen iets sneller is toegenomen te weten (niet met 34 pCt. maar) met 74 pCt., het aantal gezinnen met één van die boden (niet met 38.6 pCt. maar) met 76 pCt., dat der twee of meer van die boden houdende (niet met 18 pCt. maar) met 65 pCt.

¹⁾ De cijfers voor 1846—7 zijn:

gezinnen met	1 dienstbode	1 ^e klasse:	
2	»	»	30.851
3	»	»	6.314
4	»	»	1.851
5	»	»	666
6	»	»	319
7	»	»	126
8	»	»	70
9	»	»	30
10	»	»	16
11	»	»	6
12	»	»	4
meer dan 12	»	»	1
			0

De approximative cijfers voor 1887—8 zijn:

gezinnen met	1 dienstbode	1 ^e klasse:	
2	»	»	54.424
3	»	»	10.823
4	»	»	2.996
5	»	»	854
6	»	»	444
7	»	»	223
8	»	»	100
9	»	»	36
10	»	»	20
11	»	»	7
12	»	»	2
meer dan 12	»	»	8
			1
gezinnen die dienstboden 1 ^e klasse houden			69.938

Het verschil in het percentage der bodenhoudende gezinnen kan niet, zooals voor 1879—80 worden opgegeven, omdat het getal gezinnen voor het jaar 1887—8 niet bekend is. Dit getal wordt na elke tienjarige volkstelling opgemaakt, en eene berekening naar het laatstbekende cijfer (dat van 1879) zou licht tot een onjuist resultaat leiden, zoodat afwachten de voorkeur verdient boven het geven van die berekening.

De verhouding van het aantal dienstboden 1^e klasse tot de bevolking is natuurlijk wel bekend. In 1846—7 vinden wij 180 op de 10.000 zielen in 1887—8 daarentegen 210. Nu kan deze vermeerdering op zich zelve niet met zekerheid voor een symptoom van aangroeiende volkswelvaart worden gehouden. Was zij b.v. het gevolg geweest van gebrek aan vraag naar productieve arbeidskrachten waardoor — zooals bij Oostersche volken pleegt voor te komen — een grooter en grooter wordend deel der bevolking zich tot het verkrijgen van levensonderhoud genoodzaakt zag hare persoonlijke diensten aan de rijke lieden te verliezen, dan zou zij veeleer een teeken van algemeener wordende armoede moeten heeten. Maar was dat de loop van zaken geweest, dan zou men eene sterke vermeerdering hebben moeten aantreffen bij de gezinnen die vele dienstboden houden, terwijl men het getal der gezinnen met weinige dienstboden zou hebben zien afnemen. Bij ons is noch het eene noch het andere het geval; terwijl in 1846—7 op de 10.000 zielen 131 bodenhoudende gezinnen voorkwamen, vinden wij in 1887—8 niet minder dan 157, en de toename treffen wij aan bij hen die slechts weinige dienstboden houden, terwijl daarentegen stilstand, zoo niet achteruitgang wordt waargenomen in het aantal gezinnen met vele dienstboden.

De statistiek der dienstbodehoudende gezinnen geeft dus eene aanwijzing van toegenomen volkswelvaart en bevestigt de conclusien waartoe de verzameling en vergelijking van andere gegevens hebben geleid, als daar

zijn: de verbetering der huisvesting opgemaakt uit de hoogere gemiddelde huurwaarde der belastbare perceelen, uit den per hoofd belangrijk vermeerderden aanslag wegens de huurwaarde, wegens het meubilair, wegens het getal deuren en vensters en vooral ook der haardsteden, uit het vermeerderd gebruik van eenige levensbehoeften als zout, zeep, suiker. Van de groote vermeerdering van het maatschappelijk vermogen, zooals die vooral uit de gegevens der successiebelasting is aangetoond, spreek ik nu niet omdat die — ofschoon ik dit niet voor waarschijnlijk houd — zich zou hebben kunnen bepalen tot de groote fortuinen en in dat geval geen teeken zoude zijn van meer algemeen verspreide welvaart. ¹⁾

Intusschen zou deze statistiek met meer vrucht kunnen bestudeerd worden wanneer de gegevens daarvoor sedert het jaar 1869—70 door het Departement van Financien op beteren voet waren verstrekt, zoodat niet alleen het getal der dienstboden van 18—21 jaar, maar ook de verdeeling daarvan over de gezinnen met of zonder andere dienstboden werd opgegeven. En wanneer tegen het verschaffen van deze opgave geene overwegende bezwaren bestonden, dan zou men nog wellicht eenen stap verder kunnen gaan en de mededeelingen ook uitstrekken over de dienstmeisjes van 15—18 jaren. In dit opstel is daarmede geene rekening gehouden, omdat nopens hare verspreiding over de gezinnen geen enkel cijfer bekend is. Toch zou het van belang zijn daarvan kennis te kunnen nemen, omdat het getal groot en betrekkelijk zeer snel toenemend is: in 1846—47 waren er 5242, in 1887—88 daarentegen 17215, eene toename dus van 226 pCt.,

¹⁾ Vergelijk het boven aangehaalde opstel van den Heer C. A. Verrijn Stuart. De berekening van de waarde van het meubilair per huisgezin (pag. 292) geeft eene betrekkelijke vermindering aan voor het jaar 1859 vergeleken bij 1849. Daar in 1849 bij de volkstelling de eenlopende personen niet afzonderlijk werden opgegeven zou wellicht berekening per hoofd de voorkeur hebben verdiend boven die per gezin. Zij zoude eene toename van *f* 27.54 tot *f* 27.85 dus met 1.12 pCt. hebben aangewezen.

sterker dan eenige andere, die wij in deze materie aan-
troffen. Maar ik erken, dat als men eene goede statistiek
der dienstbodenhoudende gezinnen wilde verkrijgen nog
veel meer gegevens zouden vereischt worden, zich uit-
streckende over alle klassen van dienstboden. En aangezien
tusschen het uiten van wenschen betreffende de statistiek
en de vervulling daarvan, althans in ons land, een groote
afstand ligt, is het zaak bescheiden te zijn in het vragen.

Zullen wellicht de uitkomsten der op 31 December 1889
gehouden volkstelling over dit onderwerp eenig licht ver-
spreiden? Onder de te beantwoorden vragen kwam voor,
of de persoon die in eenig gezin leeft, daar in dienst-
betrekking is, zoodat het totaal getal inwonende dienst-
boden zal worden gevonden. En van hem die in dienst-
betrekking is werd gevraagd in wiens dienst hij werkzaam
is, zoodat de mogelijkheid is geopend om staten te ver-
krijgen van alle inwonende-dienstbodenhoudende gezin-
nen gerangschikt naar het getal van die dienstboden.
Maar het valt te betwijfelen of men tot dergelijke
bizonderheden zal afdalen.

De vraag rijst dus of in afwachting van hetgeen mis-
schien te eeniger tijd door de regeering zal worden ge-
geven, het Statistisch Instituut iets kan doen. Mijns
inziens niet veel, maar toch wel iets. Het moet beginnen
met te zorgen dat de in zijne «jaarcijfers» opgenomen
tabellen tot misverstand geene aanleiding kunnen geven.
Het opschrift van den op pag. 43 voorkomenden staat
zal moeten luiden: »aantal personen en gezinnen welke
»dienstboden 1e klasse ouder dan 21 jaren houden
»gerangschikt naar het aantal dezer laatsten.» De ge-
tallen rakende de jaren voorafgaande aan het dienstjaar
1869—70 zullen uit dezen staat moeten weggelaten worden
omdat in die getallen ook de boden van 18—21 jaren
begrepen zijn, zoodat zij andere waarden vertegenwoordigen
en dus met de getallen rakende 1869—70 en latere jaren

niet kunnen vergeleken worden. Stelt het er prijs op ook de getallen van die vroegere dienstjaren mede te deelen, dan brenge het deze op een afzonderlijk staatje met bijvoeging van eene korte toelichting betreffende de wetsverandering van 9 April 1869.

Eindelijk zal het zijn welverdienden invloed bij de Regeering kunnen aanwenden om deze te bewegen tot het verschaffen van vollediger gegevens, en wie weet of niet aan zijnen aandrang gevolg zal worden gegeven.

Groningen, Sept. 1890.

Mr. W. A. REIGER.